

2002.

2. *Кемпинский А.* Психология шизофрении : [Електронний ресурс] / А. Кемпинский. – Режим доступу : <http://www.koob.ru>.
3. *Кернберг О. Ф.* Отношения любви: норма и патология : [Електронний ресурс] / О. Ф. Кернберг. – Режим доступу : <http://www.koob.ru>.
4. *Кон И.* Любовь небесного цвета : [Електронний ресурс] / И. Кон. – Режим доступу : www.neuro.net.ru/sexology.
5. *Лэйнг Р. Д.* «Я» и «Другие» : [Електронний ресурс] / Р. Д. Лэйнг. – Режим доступу : <http://www.koob.ru>.
6. *Місіма Ю.* Жінка Маркіза де Сада : [роман, п'єса] / Ю. Місіма. – Харків, 2006.
7. *Перлз Ф.* Эго, голод и агрессия / Фредерик Перлз. – М., 2000.
8. *Турман Р.* Тибетская книга мертвых / Роберт Турман. – М., 2007.
9. *Watt G.* The Post-War in Mishima's Early Fiction / George Watt // NUCB journal of language culture and communication. – Vol. 7 (2). – Nagoya, 2005. – P. 79–94.
10. 小 埜, 裕 二. 仮 面 の 告 白. – 論 (一) : 作 家 の 誕 生 // 金 沢 大 学 文 学 部 論 集. 文 学 科 篇. – Vol. 10. – 金 沢, 1990. – P. 13–27.
11. 三 島 由 紀 夫. 仮 面 の 告 白. – 新 潮 文 庫. 1999.

Iryna Batjuk

THE PSYCHOLOGICAL PORTRAIT OF THE MAIN HERO OF NOVEL «CONFESSIONS OF A MASK» BY YUKIO MISHIMA

The article deals with the analysis of psychological portrait of the main hero of novel «Confessions of a Mask» by Yukio Mishima. It provides a research of relations between consciousness and repressed into unconsciousness desires, and their influence on personal growth of the hero.

Key words: consciousness, unconsciousness, world of fantasy, real world, desire, homoeroticism, confession, flesh, soul, schizophrenia, narcissism.

Бушаков В. А.

(м. Маріуполь, Україна)

УКР. ВАТРА І ХУТІР, УГОР. HATÁR – ТЮРК. OTAR, OTAQ, OTRU, OTURAQ

*Запропоновано тюркські етимології українського терміна **ватра** з його балканськими відповідниками, українського **хутір** і російського **хутор** та угорського **határ** – слів, походження яких досі нез'ясоване.*

Ключові слова: ватра, хутір, етимологія, тюркізми.

Слова **хутір** і **ватра** є знаковими в менталітеті українського етносу.

Згадаймо невмиручі «Вечори на хуторі біля Диканьки» Миколи Гоголя і колиську українського театру – хутір Надія Івана Карповича Тобілевича (Карпенка-Карого). У Карпатах гуцули-пастухи починають літній випас скотини на полонинах з ритуалу видобування *ватри* (живого вогню) тертям шматків дерева. Ритуал виконує *ватаг*, який бере із здобутого вогню жар, кидає його з молитвою у воду, а потім нею кропить навхрест усі будівлі та худобу. Після водосвяття ватру урочисто заносять до стаї і кладуть на ватрище, де лежить попередньо покладена стара підкова для охорони від грому всього стоїща. Потім з узятою з ватри розжареною головешкою ватаг знову обходить усі будівлі, читаючи Отче наш, кладе її на воротах, через які до стоїща має увійти череда, що наближається. Як оберіг ватру підтримують аж до самої осені, а, повертаючись восени додому, не гасять, даючи їй згаснути самій [1, 46–47]. Погасла ватра вважалася великим нещастям, винного у цьому вівчаря карали. Жива ватра у гуцулів є обов'язковим компонентом заселення нової хати, Святвечора, настання Великодня [2, 246]. У Польщі, в селі Ждиня щороку відбувається свято лемківської культури «Лемківська ватра», на яке з'їжджаються звідусіль близько десяти тисяч чоловік (не лише лемків) послухати лемківські пісні, лемківську говірку, вклонитися рідній землі, поспілкуватися з лемками з інших країн [13]. У жовтні 2008 року на Закарпатті відбувся міжнародний літературний фестиваль «Карпатська ватра». Проводяться в останню неділю травня свято виходу на полонини «Полонинська ватра» у містечку Путила в Буковинських Карпатах, свято «Космацька ватра» в с. Космач Косівського р-ну Івано-Франківської обл. на горі Цвілева, молодіжний фестиваль «Бойківська ватра» в місті Турка Львівської обл., фестиваль «Бардівська ватра» на острові Хортиця, молодіжний всеукраїнський табір «Повстанська ватра», молодіжний табір «Козацька ватра» поблизу міста Ромни Сумської обл. Назву «Ватра» носять часопис, газета Бродівської гімназії, вокально-інструментальний гурт Львівської філармонії, промислові підприємства, футбольна і хокейна команди в Івано-Франківську, готель у Моршині, гостинний двір у Яремчі, оздоровчі табори і навіть сигарети.

Донині етимологія цих двох знакових слів лишається нез'ясованою.

Ватра є пастушим терміном, що поширився у мовах Карпато-Балканського ареалу: укр. *ватра* 'вогонь', 'місце, де горить вогонь', 'вогнище'; пол. *watra* 'вогнище у шалаші, в полі'; слов. *vatra* 'вогнище на пасовищах', 'вогонь у колибі', 'місце у пастушій хижі, де горить вогонь'; чес. (моравські говірки) *vatra* 'вогнище'; румун. *vatră* 'відкрите вогнище у курені, на пасовищі', 'місце у ковальському горні, де горить вогонь', 'дім, постійне житло, рідне місце', 'голе місце у полі, де нічого не росте', 'місце, де взимку годують скотину'; молд. *vampri*, *vampрэ* 'горно', *vatra satului* 'місце, де знаходиться село'; арумун. *vatre* 'вогнище (у старому будинку)'; мегленорумун. *vatră* 'вогнище'; істрорумун. *vatră* 'вогнище'; в угорських документах XVII ст. *vatra* 'Feuerherd' – явний словацизм; сербохорв. *vatra* /

vatra 'вогонь', 'вогнище', 'рідний дім'; болг. *vampa* 'вогонь', 'вогнище'; алб. (геґські говірки) *voṭre* / *voter*, алб. (тоस्कські говірки) *vatër* / *vatrë* 'вогнище, місце в домі, де горить вогонь' [9, 150–166]. Існують дві основні етимологічні версії походження слова *vampa*: 1) воно було запозичене праслов'янською мовою з іранських мов, пор. авест. *ātar-* 'вогонь'; 2) джерелом даного слова для всіх слов'янських мов є румунська, в котрій воно походить з алб. *vatrë* / *voṭre* (< *otër-*), пов'язаного з іранським субстратом на Балканах, пор. авест. *ātar-* 'вогонь' [18, 279; 9, 150–166; 5, 339–340].

Слова укр. *хутір* (род. відм. *хутора*), рос. *хутор*, білорус. *хутар*, пол. (< укр.) *futor*, *chutor* 'мале сільське, часто однодвірне поселення поза селом' притаманні лише східнослов'янським мовам і не вживається за їхніми межами, тому спроби етимологізувати його з давньоверхньонім. *huntari* 'рагус', 'marca', 'cantena' ('округ', 'район', 'сільська община', 'село', 'кордон' тощо) чи давньошвед. *hundari* 'те саме' або з арабського *qutr* 'країна', 'область, земля', 'сторона' є неприйнятними, як зазначив П. Я. Черних, з фонетичної, семантичної, географічної та історичної точок зору [20, 286; 21, 360]. Не пов'язані вони і з угор. *határ* 'кордон, рубіж', з якого походять словац. *chotár* 'територія села', 'ділянка', 'межа', сербохорв. *xatar* 'земельні володіння села', словен. *hatar* 'межа', 'країна', румун. *hotar* 'кордон, межа', 'маєток', 'область, край, країна', 'околиця села', укр. *zotar* 'межа, кордон', *xotar* 'усі землі, що належать селищу' [20, 286–287; 5, 576].

Зважаючи на численні тюркізми в східнослов'янських та угорській мовах, численні турцизми в усіх балканських мовах та осідання на Балканах у Середньовіччі булгарів – тюркських предків болгар, печенігів та половців – ймовірних предків гагаузів, варто пошукати етимони слів *vampa* і *хутір* у тюркських мовах. Натяком на перспективність тюркського напрямку послугували зіставлення В. Г. Єгоровим чуваського *вут* 'вогонь' з авест. *ātar-* і *vampa* у слов'янських, румунській та угорській мовах [4, 57], а також похвальне зауваження Ю. О. Карпенка щодо мого зіставлення з тюрк. *otar* 'пасовище', 'хутір' слів укр. *хутір* та угор. *határ* [8, 14].

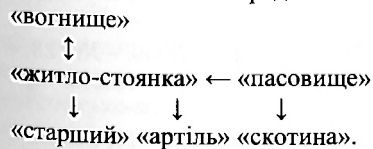
У нашому випадку показовими є пастуші терміни, що походять з тюркських мов такі, як: давньоруське *ватага* 'шатро', укр. *ватаг* 'старший чабан' (< тюрк. *otaq* 'намет'), звідки румун. *vătăf*, *vătăv* 'головний пастух', *vătăș* 'сторож' [18, 278; 10, 119–129; 6, 339]; укр. *отаман* 'ватажок козацького війська', староукраїнське *ватамань* 'староста', рос. *атаман* 'ватажок' [18, 95; 6, 231] (< крим.-тат. *одаман* 'старший чабан' [14, 212], утворене від *ода* 'кімната', пов'язаного з тюрк. *otaq* 'намет'); угор. *szállás* 'нічліг', 'житло', 'поселення в степу' (< тур. *salaş* 'хижа, намет', пор. азербайджан. *шалаш*, кримськотат. *чалаш*, ногайське *шалаш* 'те саме'), з яким пов'язані укр. *салаш* 'намет, накриття', 'гурт овець', 'місце, де розташована кошара', 'ночівля на пасовищі для овець і пастухів', 'велике стадо на полонині', чес. і словац. *salas* 'пастуша хижа', 'пасовище у горах',

пол. *salasz, szałas* ‘пастуша хижа’, ‘огорожа для овець на пасовищі’, румун. *sălaș* ‘примітивна будівля в полі для тимчасового укриття людей і худоби’, ‘пастуше житло у горах’; болг. *салаш* ‘колиба з дошок’, ‘маленький хутір’ (< тур. *salay*) [3, 124–125; 11, 172–180; 7, 168]; укр. і рос. *отара* ‘великий гурт овець, кіз’ (< тюрк. *otar* ‘отара’) [19, 169; 6, 231–232].

Тюрк. *otaq*, *-gi* походить від *ota-* ‘обігріватися’, ‘розпалювати дрова’, ‘запалювати’ або *ot-* ‘розпалювати вогонь’ і в різних тюркських мовах у відповідних фонетичних варіантах має значення ‘хижа, намет, юрта’, ‘стійбище’, ‘житло’, ‘пастуша хижа’, ‘вогнище’, ‘вогнище у полі’ (якутська), ‘рід’, ‘кімната’; з тюркським *otaq*, пов’язане монг. *омог* ‘отук – адміністративна одиниця’, ‘рід, покоління, клан’, ‘артіль мисливців’, ‘місце із залишками багаття’ [17, 484–487; 15, 311]. Від тюрк. *otaq* походять давньоруське *ватага* ‘шатро’, укр. *ватага* ‘натовп, гурт, загін, артіль’ (пор. монг. *омог* ‘артіль мисливців’), ‘зграя, череда’ і рос. *ватага* ‘натовп, зграя’ [18, 278; 5, 339]. Тюрк. *otar*, утворене від дієслова *ota-* ‘пастись на пасовищі’, і, крім основного значення ‘пасовище’, має в різних тюркських мовах ще похідні значення ‘хутір’ (кумицька, татарська, башкирська, чуваська), ‘отара’. Тюрк. *otar* запозичено монгольською мовою – монг. *отор* ‘випас скотини на відгінних пасовищах’, *оторчин* ‘пастухи, що йдуть зі скотиною на відгінні пасовища’ [15, 811], пор. киргиз. *отор* ‘віддалене зимове пасовище, де снігу випадає мало’, ‘далекі країни’, ‘колонія (у відношенні до метрополії)’ [12, 84].

Українці мали тісні різноманітні зв’язки з ногайцями і кримськими татарами, тому вірогідно, що укр. *хутір* (*хутар*) може бути результатом контамінації запозиченого саме в них слова *otar* ‘пасовище’, ‘хутір’ з укр. *хотар* (< румун. *hotăr* < угор. *határ*), притім угор. *határ* теж можна виводити з цієї тюркської лексеми, запозиченої у болгарів чи печенігів в період перебування мадярських племен на сході або у половців, що оселилися у Паннонії після Монгольського нашествия. Пояснення ж угор. *határ* зі староугорського дієслова *hat* ‘володіти’ (див. [5, 576]) викликає сумнів, пор. сучасне угор. *hat* ‘діяти’.

Обумовлені метонімією семантичні амплітуди розглянутих вище лексем можна схематично передати таким чином:

Побудована схема дає підстави припустити, що балканізм *ватра*, враховуючи його семантику, може походити від тюрк. *otar* (пор. алб. *oter-*), зазнавши подальших семантичних і фонетичних змін під впливом лексем, подібних до тюрк. *otaq*, тур. *otru* ‘житло’, ‘місце перебування’, *oturaq* ‘місце мешкання’ [17, 694–695]. Етимон терміна міг потрапити у балканські мови з

печенізької, половецької чи навіть болгарської.

Таким чином, слова *ватра* і *хутір* можуть бути результатом контамінації відповідних тюркських лексем. Як зазначив В. Пізани, «кожне нове слово є до деякої міри результатом схрещення двох чи кількох раніше існуючих слів» [16, 140].

1. *Вовк Х. К.* Студії з української етнографії та антропології / Х. К. Вовк. – К. : Мистецтво, 1995. – 336 с.
2. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К. : Наукова думка, 1987. – 471 с.
3. *Дзендзелевский И. А.* Овцеводческая лексика закарпатских говоров / И. А. Дзендзелевский // Общеславянский лингвистический атлас : (Материалы и исследования). – М. : Наука, 1965. – С. 117–132.
4. *Егоров В. Г.* Этимологический словарь чувашского языка / В. Г. Егоров. – Чебоксары, 1964. – 355 с.
5. Етимологічний словник української мови : в 7 тт. – Т. 1 : (А – Г). – К. : Наукова думка, 1982. – 631 с.
6. Етимологічний... – Т. 4 : (Н – П). – К. : Наукова думка, 2003. – 656 с.
7. Етимологічний... – Т. 5 : (Р – Т). – К. : Наукова думка, 2003. – 704 с.
8. *Карпенко Ю. О.* Ономастичні міркування / Ю. О. Карпенко // Записки з ономастики : Зб. наук. праць / Одеський нац. ун-тет ім. І. І. Мечнікова. – Вип. 9. – Одеса, 2005. – С. 11–17.
9. *Клепикова Г. П.* Из карпато-балканской терминологии высокогорного скотоводства. 2. VATRA / Г. П. Клепикова // Балканское языкознание. – М. : Наука, 1973. – С. 149–169.
10. *Клепикова Г. П.* Карпатская лексика и ее отношение к лексике иных зон славянского мира. 2–4 / Г. П. Клепикова // Общеславянский лингвистический атлас : (Материалы и исследования). 1978. – М. : Наука, 1980. – С. 102–140.
11. *Клепикова Г. П.* Славянская пастушеская терминология (ее генезис и распространение в языках карпатского ареала) / Г. П. Клепикова. – М. : Наука, 1974. – 256 с.
12. Киргизско-русский словарь : в 2 кн. / [сост. К. К. Юдахин]. – М. : Изд-во «Сов. энциклопедия», 1985. – Кн. 2 : (Л – Я). – 480 с.
13. *Костура Д.* «Ватра» : [Електронний ресурс] / Д. Костура // День. – № 128. – 3 серпня 2007 р. – Режим доступу до газети : <http://www.day.kiev.ua/185738/>.
14. Крымскотатарско-русский словарь / [сост. С. М. Усеинов]. – Тернополь : СМНВП «Диалог», 1994. – 397 с.
15. Монгольско-русский словарь / [под общ. ред. А. Лувсандэндэва]. – М. : ГИИНС, 1957. – 715 с.
16. *Пизани Э.* Этимология. История – Проблемы – Метод / Э. Пизани. – М. : ИИЛ, 1956. – 188 с.

17. Севортян Э. В. Этимологический словарь тюркских языков (общетюркские и межтюркские основы на гласные) / Э. В. Севортян. – М. : Наука, 1974. – 767 с.
18. Турецко-русский словарь. – М. : Рус. яз., 1977. – 966 с.
19. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 тт. / М. Фасмер ; [пер. с нем. О.Н. Трубачева]. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1987. – Т. I : (А – Д). – 576 с.
20. Фасмер М. Знач. праця. – Т. III : (Муза – Сят). – 831 с.
21. Фасмер М. Знач. праця. – Т. IV : (Т – Ящур). – 861 с.
22. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 тт. / П. Я. Черных. – 3-е изд., стер. – М. : Рус. яз., 1999. – Т. II : (Панцир – Ящур). – 560 с.

Valerij Bushakov

**UKRAINIAN VATRA AND KHUTIR, HUNGARIAN HATAR –
TURKIC OTAR, OTAQ, OTRU, OTURAQ**

Turkic etymologies of the Ukrainian term vatra with its Balcanic analogues, Ukrainian khutir and Russian khutor, as well Hungarian hatar, all being of unknown origin, have been proposed.

Key words: vatra, khutir, etymology, turkisms.

Виноградов Г. М.

(м. Дніпропетровськ, Україна)

**ПРОБЛЕМА ПОХОДЖЕННЯ РУСІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО
НАРАТИВНО-СЕМІОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ**

Статтю присвячено проблемі генези давньоруської державності під кутом зору теоретико-методологічних можливостей сучасного наративно-семіологічного дискурсу.

Ключові слова: генеза, Давня Русь, дискурс, наратологія, семіологія, теоретико-методологічне підгрунття.

У даній розвідці автор демонструє усвідомлення того очевидного факту, що в принципі практично неможливо запропонувати нову гіпотезу в рамках запропонованої теми з огляду на колосальну кількість виконаної в різних філософсько-методологічних та методичних традиціях літератури в царині власне історичної науки (в першу чергу славістики, візантології, тюркології, та балканістики), лінгвістики, релігієзнавства та теології (як зорієнтованих на християнські, так і на юдейські та ісламські культурні та конфесійні традиції), культурології тощо. Такі авторитетні дослідники, як В. Томсен, О. Насонов, О. Прицак, М. Брайчевський, В. Сєдов, О. Трубачов, Х. Пашкевич, С. Френклін, Дж. Шепард та інші з різних теоретичних позицій